

Ebeveynlerin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarının Duygu Temelli Tepkilerine Yönelik Görüşleri*

Perceptions of Parents About Emotion Based Responses of Their Children with Autism Spectrum Disorders

Zahide TÖRET¹, Selda ÖZDEMİR², Işık AKIN BÜLBÜL³

¹ Sorumlu Yazar, Araş. Gör., Özel Eğitim Bölümü, Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Eğitim Fakültesi, Gazi Üniversitesi, Türkiye, zahidetoret@gazi.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-2102-9876>)

² Prof. Dr., Özel Eğitim Bölümü, Zihin Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı, Eğitim Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye, seldaozdemir@hacettepe.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-9205-5946>)

³ Araş. Gör., Özel Eğitim Bölümü, Görme Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Eğitim Fakültesi, Gazi Üniversitesi, Türkiye, isikakinbulbul@gazi.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-5964-6082>)

Geliş tarihi: 02.03.2018

Kabul Tarihi: 19.09.2018

ÖZ

Bu çalışmada OSB'li çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarının kendi duygularını ve ebeveynlerinin duygularını anlama ve ifade etme becerilerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında OSB'li çocuğa sahip birincil bakım veren durumundaki 16 ebeveyn ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn görüşleri görüşmelerin yazıya dökülmesi ile ebeveyn görüşlerini yansıtan ön temaların oluşturulması sonrası oluşturulan temalar üzerinden yapılan betimsel analizler sonucunda belirlenmiştir. Araştırmaya katılan ebeveynlerden elde edilen bilgiler arasından dikkat çekici sonuçlar, ebeveynlerin çoğunlukla, çocuklarının en çok istediklerini elde edemediğinde üzüldüklerini; üzgün olduklarını ağlayarak ifade ettiklerini; en çok istedikleri, sevdikleri bir şeyi yaptıkları ya da elde ettikleri durumlarda mutlu olduklarını; mutluluklarını genelde gülerken, heyecanlı davranışlar sergileyerek ya da sözel olarak ifade ettiklerini, ebeveynlerin kendileri mutlu olduklarında çocuklarının da duygu durumlarına davranışları ile uyumlu olarak eşlik ettiklerini, üzgün olduklarında ise çocuklarının anne babalarının üzüntülerinin nedenini sorguladıklarını ve onları teselli ettiklerini bildirmişlerdir. Bu çalışmada ilgili temalar altında derinlemesine elde edilen ebeveyn görüşleri tartışılmış ve gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, duygu durumları, duyguları ifade etme, empati.

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the perceptions of parents of children with autism spectrum disorders (ASD) about their childrens' emotion expressions and their reactions to their parents' emotions. In this study, semi structured interviews were conducted with a total of 16 parents who were the primary caregivers of children with ASD. Perceptions of parents were initially transcribed without making any corrections and study themes emerged in the interviews were analyzed. Parents' perceptions indicated

* Bu çalışma ELMIS 2016 Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

that their children with ASD feel sad mostly when they can not obtain something that they want, and displayed their sadness by crying, feel happy when they obtain something which they want, and they displayed their happiness by smiling or through exhibiting exciting behaviours, verbal statements and/or other social behaviours. Parents stated that their children share their happiness when their parents are happy. When their parents are sad, the children mostly ask questions about the reasons behind their sadness and try to comfort them. The perceptions of parents gathered from this study were discussed and suggestions for future reserach were provided.

Key words: Autism spectrum disorders, emotional states, expressing emotions, empathy.

GİRİŞ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) yaşam boyu süren, bireylerde sözel ve sözel olmayan dil ve iletişim becerilerini, başkalarının duygularını anlama ve uygun tepki verme gibi sosyal etkileşim becerilerini olumsuz etkileyen, tekrarlayıcı davranışlar ve sınırlı ilgi alanlarına sahip olma ile birlikte görülen nörogelişimsel bir bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği, APA- V). OSB göz kontağı kurma ve insan yüzüne ilgi gibi becerilerde sınırlılıklarla kendisini gösterir (Koegel & Koegel, 2006). İlerleyen yıllarda ise OSB'li çocuklar ortak dikkati yanıtama ve başlatma, sözel olmayan sosyal ipuçlarını değerlendirme, başkalarının ilgi alanlarına ilgi gösterme (Akın-Bülbül ve Özdemir, 2017; Bedford vd., 2012), jestleri kullanma (Töret ve Acarlar, 2011), başkalarının jestlerini anlama ve uygun akran ilişkileri geliştirme gibi sosyal iletişim becerilerinde sınırlılıklar sergilerler (Koegel, Koegel, Hurley & Frea, 1992; Sucuoğlu, 2009).

Normal gelişim gösteren (NG) çocuklar sosyal etkileşim becerilerini kolayca ve doğal yollarla öğrenip sergilerken, OSB'li çocukların sosyal iletişim becerilerinde güçlük yaşadıkları, başkalarının niyet ve duygularını anlamada sınırlılıklar gösterdikleri yaygın olarak rapor edilmektedir (Beyer & Gammeltoft, 2007; Palumbo, Burnett & Jellema, 2015; Yirmiye, Erel, Shaked & Solomonica-Levi, 1998). Ayrıca OSB'li bireylerin yetişkinlik döneminde dahi duyguları tanıma, duyguları düzenleme ve ifade etme gibi becerilerde sınırlılıklar sergiledikleri araştırmalarda gösterilirken (Baron-Cohen, 1995; Klin, Jones, Schultz, Volkmar & Cohen, 2002; McPartland, Webb, Keehn & Dawson, 2011; Pelphrey vd., 2002; Samson vd., 2013), NG'li çocukların çok erken dönemlerden itibaren duygu temelli tepkiler sergilendiklerini gösteren pek çok araştırma mevcuttur. Nitekim NG'li bebekler doğumdan sonra diğer görsel uyaranlar ile karşılaştığında insan yüzüne güçlü bir bakış tercihi yapabilmekte ve insan yüzünde sergilenen duygular ile ilişkili niteliksel farklılıkların ayırımına varabilmektedirler (Begeer vd., 2008; Bushneil, Sai & Mullin, 1989; McClure, 2000; Schultz, 2005).

Ayrıca bebekler duyguları yansıtan yüz ifadelerinin ayırımına varmakla kalmayıp bu ifadelerle karşılık da verebilmektedir. Örneğin Meltzoff ve Prinz (2002) yeni doğan bebeklerin doğumdan sadece saatler sonra modelin sergilediği yüz ifadelerini taklit edebildiklerini ifade etmişlerdir. Bebekler doğumdan birkaç hafta sonra insan yüzüne tepki olarak gülümsemeye başlamakta ve üç aylık olduklarında ise insan yüzüne bakarken genellikle gülümsemeyi tercih etmektedirler (Lagattuta, 2005). Doğumdan yaklaşık 10 hafta sonra ise kızgın, mutlu ve üzgün yüz ifadelerine benzer ifadeler ile karşılık verebilmektedirler (Begeer vd., 2008). Araştırmacılar bebekler henüz dokuz aylık olmadan diğerlerinin duygusal ifadeleri ile hareketleri arasında ilişki kurma (Barna & Legerstee, 2005), yaklaşık bir yaşında ise diğerlerinin duygusal tepkilerine karşılık olarak kendi davranışlarını değiştirme tepkilerini kazandıklarını göstermişlerdir. İkinci yılda bebeklerin bir nesneye yönelik duygusal tepkileri başkalarının yaklaşımlarından önemli ölçüde etkilenirken (Moses, Baldwin, Rosicky & Tidball, 2001), konuşmanın gelişmesiyle mutluluk, üzüntü, öfke ve korku ifadelerini ağıladıkları ya da incindikleri durumlarda kullanarak kendi durumlarını yorumlayabildikleri gözlenmektedir (Oster, 2003; Wellman, Harris, Banerjee & Sinclair, 1995). Üç yaşında çocuklar örneğin bir hediye almayı mutluluk ile evcil hayvanın ölümünü ise üzüntü ile özdeşleştirerek duygu durumlarını öncelikli olarak dışsal durumlar ile ilişkilendirebilmektedir.

Duygusal ifadelerin sosyalleşmesi ise NG'li çocuklarda yaşamın ilk üç yılında gerçekleşmektedir ve bu yaştan itibaren çocuklar duygularını maskeleymeyi ve bastırmayı başarabilmektedir (Zeman, Cassano, Perry-Parrish & Stegall, 2006). Yine üç yaş döneminde giderek artan şekilde görüntülenme kuralına uyarak ifade edecekleri duygu davranışlarının uygunluğuna ilişkin konuşmalarında gerekli düzenlemeleri yapmakta ve bu davranışlarını açıklamayı ise 6 yaşında öğrenmektedirler (Kieras, Tobin, Graziano & Rothbart, 2005). NG'li çocuklar ortalama 10-12 yaş aralığında karmaşık duyguları tam olarak anlayarak kullanmakta son olarakta duyguları anlama ve ifade etme becerilerini çocukluk ve ergenlik yıllarında (Thomas, De Bellis, Graham & LaBar, 2007; Vicari, Reilly, Pasqualetti, Vizzotto & Caltagirone, 2000) önemli ölçüde tamamlamaktadırlar.

OSB'li çocukların duyguları anlama ve ifade etme becerilerinin ise ilk olarak bebeklik döneminde görülen insan yüzlerine yönelme sınırlılıkları ile başlayan (Groom vd., 2017; Pavlova vd., 2017) , taklit (Gonsiorowski, Williamson & Robins, 2016; Schulte-Rüther vd., 2017) ve Zihin Kuramı becerilerinin gelişiminde gözlemlenen atipik seyirden (Loukusa, Mäkinen, Kuusikko-Gauffin, Ebeling & Moilanen, 2014; Özer ve Özdemir, 2015; Özdemir, 2016; Peterson, Slaughter, Moore & Wellman, 2016) ve orta çocukluk döneminde insan yüzlerine yönelmede ilgi eksikliğinden (Özdemir, 2015; Özdemir vd., 2018a; Özdemir vd., 2018b; Özdemir vd., 2018, Özdemir, Selimoğlu, Töret ve Suna, 2017; Töret, Özdemir, Selimoğlu, ve Suna, 2017) etkilendiği düşünülmektedir. Özellikle insan yüzleri, çocuklarda sosyal bilişin gelişimi, etkili kişiler arası etkileşim becerilerinin kazanılması ve sözsüz iletişimin sağlanması için önemli bir bilgi kaynağıdır. Ancak araştırmacılar bir yaşında olan ve daha sonra OSB tanısı alan bebeklerin insan yüzüne daha az baktıklarını rapor etmişlerdir (Osterling & Dawson, 1994; Osterling, Dawson & Munson, 2002). OSB'li çocuklar yüze yönelmede sınırlılıklar sergilemelerinin yanı sıra, insan yüzüne yöneldiklerinde de duygu ifadelerini anlamada önemli rol oynadığı kabul edilen gözlere yönelmede (Pavlova vd., 2017) ve vokal olarak sunulan ifadeler ile yüz ifadelerini eşlemede de sınırlılıklar sergilemektedirler (Boucher, Lewis & Collis, 2000). NG'li çocuklar, diğer insanlarla sosyal etkileşim sırasında etkileşime girdikleri kişilerin yüz ifadelerini otomatik ve istemsiz olarak taklit ederken (Chartrand & Bargh, 1999), OSB'li çocuklar spontan olarak diğerlerinin yüz ifadelerini taklit etmede de sınırlılıklar sergilemektedirler (Jiménez, Lorda & Méndez, 2014; Sevlever & Gillis, 2010). Bununla birlikte yürütülen pek çok araştırmada OSB'li çocukların duygusal ifadelerini diğerleri ile daha az spontan olarak paylaştıkları (Bieberich & Morgan, 2004) ve sosyal durumlara tepki olarak daha az güldükleri de (Reddy, Williams & Vaughan, 2002) rapor edilmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında OSB'nin duygusal etkileşim bozukluğu olarak tanımladığı ilk günlerden günümüze değin, duyguları tanıma ve yorumlamada görülen sınırlılıklar, alanyazında OSB'nin temel ve ayırt edici özellikleri olarak kabul edilmektedir (Bieberich & Morgan, 2004; Johnson, Filliter & Murphy, 2009; Rieffe, Terwogt & Stockmann, 2000; Samson vd., 2013; Samson., Hardan, Lee, Phillips & Gross, 2015). Örneğin, Rieffe ve diğerleri (2000) yaptıkları bir araştırmada yüksek işlevli OSB'li ve NG'li çocukların mutluluk, korku, üzüntü ve öfke duygularına ilişkin alışıldık durumlara beklenen duygusal tepkiyi (Örneğin; hediye alan kişinin kendisini mutlu hissettiği bir hikâye) içeren hikâyelerdeki kahramanın ne hissedeceğini ve neden böyle hissettiğini açıklamalarını istemiştir. Alışıldık durumlara beklenmeyen duygusal tepki (Örneğin; hediye alan bir kişinin kendisini öfkeli hissettiği bir hikâye) örnekleri içeren hikâyelerde ise katılımcıya göre kahramanın ne hissedeceği ve neden böyle hissettiğini açıklamaları beklenmiştir. Ek olarak beklenmeyen duygusal tepki içeren hikâyelere ilişkin kahramanın neden böyle bir tepki verdiğini açıklamaları istenmiştir. Çalışma sonunda araştırmacılar OSB'li bireylerin başkalarının duygularını anlamak için bilişsel süreçlerden yararlandığını, ancak bu süreçleri NG'li akranları kadar sık kullanmadıklarını göstermişlerdir. Whitaker, Simpson ve Roberson (2017) ise bir araştırmada düşük işlevli OSB'li çocuklarının üç farklı (yüksek, orta ve hafif) yoğunluktaki kızgın ve mutlu yüz ifadelerini sınıflama becerilerini özel eğitime ihtiyacı olan

ve olmayan akranları ile kronolojik ve zihinsel yaşa dayalı olarak eşleştirerek incelemişlerdir. Araştırmacılar hafif yoğunluktaki kızgın olma durumunu sınıflandırmada OSB'li grubun daha fazla hata yaptığını bulgularken, mutlu olma durumuna yönelik böyle bir farklılaşma bulgulanmamıştır. Bu bulgular çok temel duygu kategorilerinin yapısındaki farklılıklar ile ilişkili olarak OSB'li çocuklardaki atipik yüz işleme süreçlerinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Eack, Mazefsky ve Minshew (2015) ise daha büyük OSB'li bireylerin yüz ifadelerinden duyguları yorumlama becerilerini inceledikleri bir araştırmada OSB'li bireylerin duygu durumlarını yansıtan yüzleri, nötr yüzlerden ayırmakta zorlandıklarını göstermişlerdir. Araştırmanın oldukça dikkat çeken bulguları ise OSB'li bireylerin mutlu yüzleri nötr yüz olarak yorumlaması ve normal katılımcılar ile karşılaştırıldığında nötr yüzlere daha çok negatif anlam yüklemesidir. Araştırmacılar OSB'li bireylerin nötr yüz ifadelerine aşırı duygu atfetmelerinin OSB'li bireylerin iletişimde ve duygusal zekada sergiledikleri sınırlılıklar ile ilişkili olduğunu rapor etmişlerdir. Bu bulgular aynı zamanda kronolojik yaşta ilerlemelere karşın OSB'li bireylerin duyguları yansıtan yüz ifadelerinin farkına varmada ve bu yüz ifadelerine uygun sözel etiketi kullanarak karşıdaki kişiye aktarmada zorlandıklarının göstergesi olarak da kabul edilebilir. Da Fonseca ve diğerleri (2009) yüksek işlevli OSB'li çocuklar ile yaptıkları bir araştırmada katılımcılara duygu durumlarına uygun karşı tepkiyi yansıtan bölümlerin fotoğraflarda maskelendiği ve günlük yaşamda sıklık ile karşılaşılan dört temel nesnenin kullanımı sırasında kullanılan nesnenin maskelendiği fotoğraflar sunmuşlardır. Araştırmacılar katılımcıların bağlamsal ipuçlarını kullanarak fotoğraflarda maskelenen dört temel duyguyu belirleme becerilerini incelemişlerdir ve OSB'li bireylerin bağlamsal ipuçlarını kullanarak, maskelenen objeleri belirlemede başarılı olduklarını, fakat bağlamsal ipuçlarını kullanarak dört temel duyguyu belirlemede başarısız olduklarını rapor etmişlerdir. Aslında yüksek işlevli OSB'li bireylerin dahi normal gelişim gösteren akranlarının erken dönemlerde sergiledikleri dört temel duyguyu etiketlemede sınırlılıklar sergilemeleri, OSB'li bireylerin duyguları ve bu duygulara eşlik eden yüz ifadelerini işlemelemede yaşadıkları zorlukların önemli bir göstergesidir.

OSB'li çocukların diğer insanlara verdikleri duygusal tepkilerin bir diğer önemli boyutu ile ilişkili olarak, Samson ve diğerleri (2013) duygu düzenleme problemleri ile OSB'nin üç temel özelliği (takınaklı davranış, sosyal etkileşim iletişim problemleri ve atipik duyuşsal özellikler) arasındaki ilişkiyi, OSB'li ve NG'li çocukların ebeveynlerinin Duygu Bozuklukları İndeksine verdikleri cevaplar aracılığıyla incelemişlerdir. Çalışma sonunda araştırmacılar OSB'li çocukların duygu temelli tepkilerinin NG'li akranlarına göre ciddi düzeyde duygu düzenleme problemlerine işaret ettiğini, ayrıca bu duygu düzenleme problemlerinin OSB'nin temel semptomlarıyla bütünüyle ilişkili olmakla birlikte büyük oranda da tekrarlayıcı davranış örüntüleri ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Araştırmacılar tekrarlı davranışların duygu düzenleme süreçlerini yönetmeye engel olabileceği gibi duygu düzenlemedeki yetersizliklerin de tekrarlayıcı davranışları tetikleyebileceğini ifade etmişlerdir.

Alan yazında OSB'li çocukların duygu temelli tepkilerini, OSB'li çocuklarının ebeveyn görüşlerine ya da ebeveyn etkileşimine dayalı gözlemlerle değerlendiren çalışmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin Bieberich ve Morgan (2004) iki yıl süren boylamsal bir çalışmada OSB'li ve down sendromlu çocukların duygu düzenleme ve duygularını ifade etme becerilerini izlemişlerdir. Çalışma sonunda araştırmacılar OSB'li grubun down sendromlu gruba göre özellikle pozitif duyguları ifade etme, duyguları düzenleme ve duyguları paylaşma boyutlarında anlamlı derecede düşük puan aldıklarını, ayrıca değerlendirmeler arasında geçen süre içinde ise OSB'li grubun duygu düzenleme, duyguları paylaşma ve ifade etmede de daha az gelişim gösterdiklerini rapor etmişlerdir. Samson ve diğerleri (2015) ise bir başka çalışmada OSB'li çocuk ve yetişkinlerin uyumsuz davranışları, duygu düzenleme ve duygu temelli deneyimlerini NG'li akranları ile karşılaştırmışlardır. Çalışma sonunda OSB'li çocukların ebeveynleri NG'li çocukların ebeveynlerine oranla çocuklarının kendi olumsuz duygularını düzenlemede sınırlılıklar gösterdiklerini, dolayısıyla çocuklarının negatif duyguları ifade ederken daha fazla uyumsuz davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Bir başka çalışmada

Jhonson, Filliter ve Murphy (2009) OSB'li çocuk ve yetişkinlerle NG'li çocuk ve yetişkinlerin öz değerlendirme sonuçları ve ebeveyn değerlendirme sonuçlarını inceleyerek çocukların empati becerilerini karşılaştırmışlardır. Sonuç olarak OSB'li çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının empati becerilerinin sınırlı olduğunu ifade ettiklerini OSB'li çocukların görüşlerinin ise ebeveynlerinden anlamlı derecede farklılaştığını, NG'li çocuklar ve ebeveynlerinin görüşleri arasında ise bir fark olmadığını göstermişlerdir. Araştırmacılar OSB'li ve NG'li çocukların ebeveynlerinin görüşleri arasındaki bu farkı OSB'li çocuklarla yaşayan ebeveynlerin daha fazla gözlem yapma ve OSB'nin semptomlarına ilişkin daha hassas olmalarına bağlamışlardır.

Tüm bu çalışmaların yanı sıra OSB'li çocukların duygu temelli tepkilerinin genel olarak varsayıldığı kadar tek düze ve yetersiz olmadığını savunan çalışmalara da alanyazında mevcuttur (Capps, Kasari, Yirmiye & Sigman, 1993; Scheeren, Koot, Mundy, Mous & Begeer, 2013). Schreen ve diğerleri (2013) yaptıkları bir çalışmada okul çağındaki yüksek işlevli OSB'li çocukların duyguları anlama ve ifade etme ile ilişkili empatik yanıt verme düzeyleri ile NG'li çocukların empatik yanıt verme düzeylerini ebeveyn görüşleri ve yapılandırılmış gözlemler ile karşılaştırmışlardır. Araştırmacılar yapılandırılmış gözlem sonuçlarında OSB'li çocukların tanımadıkları bir bireyin duygusal tepkilerine NG'li akranları ile benzer düzeyde yanıtlayıcılık gösterdiklerini bildirmişlerdir. Ancak aynı çalışmanın ebeveyn görüşleri ile ilgili kısmında OSB'li çocuğa sahip ebeveynler, çocuklarının empatik yanıtlayıcılık düzeylerinin düşük olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmacılar NG'li grupla OSB'li grubun yapılandırılmış gözlem sonuçlarının benzer olmasını yaş, bilişsel düzey ve OSB'den etkilenme düzeyiyle ilişkilendirirken, OSB'li grupta bulunan katılımcıların da kendi içlerinde yaşla doğru orantılı olarak empatik yanıtlayıcılık düzeylerinin arttığını belirtmişlerdir. Bu çalışma bulgularıyla benzer olarak Capps ve diğerleri (1993) yaptıkları bir çalışmada zihinsel yetersizliği olmayan okul öncesi dönemdeki OSB'li çocuklarla NG'li akranlarının yapılandırılmış video kayıtlarındaki kişilerin duygu ifadelerine verdikleri duygusal tepkilerinin benzer olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak OSB'li çocukların ebeveynleri çocuklarının negatif duygularını daha fazla ifade etme eğiliminde olduklarını ve duyguları karmaşıktıkça çocuklarının sözel olmayan ifade yöntemlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar, ebeveynlerin bu ifadesine dayanarak yoğunlukla negatif de olsa OSB'li çocukların da NG'li çocuklar kadar duygularını ifade ettiklerini vurgulamışlardır. OSB'li çocukların duygu temelli tepkilerinin NG'li akranları ile benzer olduğunu savunan çalışmaların sonuçları da OSB'li çocukların duygusal tepkilerinde bilişsel becerilerin önemli olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan duygular ile ilişkili alanyazındaki çalışmaların çoğunlukla OSB'den farklı düzeyde etkilenmiş katılımcıları içermemesi, özellikle de OSB'den ciddi düzeyde etkilenmiş çocuklara yönelik bulguların yeteri kadar olmayışı önemli bir sınırlılıktır.

Alanyazında OSB'li bireylerin NG'li bireyler ile karşılaştırıldığı pek çok çalışmada grupların; kronolojik yaş eşlemesi, bilişsel yaş eşlemesi ve ya dil yaşı eşlemesi yapılarak oluşturulduğu görülmektedir. Araştırmacılar açısından alan yazın incelenirken karşılaştırma grubunun hangi ölçüt temel alınarak oluşturulduğu dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biridir. Örneğin Farran, Branson ve King (2011) farklı bir uygulama süreci kullanarak OSB'li bireylerin duygulara yönelik farkındalıklarını değerlendirme amacıyla bir çok duygu durumunun yer aldığı görseller arasından hedef duygu durumuna (korku, öfke, üzgün, mutlu, iğrenme ve şaşırma) belirleme sürelerini incelemişlerdir. Araştırmacılar yüksek işlevli OSB'li grubun NG'li akranları ile kronolojik yaşa dayalı olarak eşleştirilerek karşılaştırıldığında korku, öfke ve üzgün yüz ifadelerini daha uzun sürede belirlediklerini, dil becerilerine dayalı olarak eşleştirildiğinde ise farklılaşmanın olmadığını, mutlu, iğrenme ve şaşırma duygu durumlarında ise gruplar arasında bir farklılaşma olmadığını rapor etmişlerdir.

Alanyazın incelenirken OSB'li bireylerin duygusal tepkilerinin, diğer insanların duygu durumlarına verdikleri tepkiler ve kendi duygu durumlarını etiketlemeleri alanlarının

farklılığını gözönüne alarak incelemek te önemli kabul edilmektedir. Duygusal tepkilerin her iki botutu ile ilişkili bir araştırmada Thaler ve diğerleri (2017) yetişkin OSB'li bireylerin duyuşaal ve duygusal olarak acıyı kendilerinde ve başkalarında değerlendirmelerini incelemiştirlerdir. Katılımcıların acı duyarlılıkları dört farklı şiddetteki elektrikli acı uyarımı yapılarak değerlendirilirken, diğerlerinin acılarının duygusal olarak yorumlanması aynı dört farklı acı seviyesini yansıtan dinamik yüz ifadeleri ile değerlendirilmiştir. Araştırmada kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, OSB'li bireylerin tüm şiddet düzeylerinde kendi acılarını diğerlerinin acılarından daha yoğun olarak yorumladıkları bulgulanmıştır. Araştırmacılar bu bulgulara dayalı olarak OSB'li bireylerin duyguları yorumlamada sergiledikleri sınırlılıkların diğerlerinin duygularını yorumlama ile ilişkili olduğunu vurgularken, OSB'li bireylerin kendi duygularını yorumlamada sınırlılık sergilediklerine yönelik bir kanıt olmadığını rapor etmişlerdir. Ancak bu araştırmının yalnızca acı duygu durumu ile ilişkili olması ciddi bir sınırlılıktır.

OSB'li bireylerin duygu temelli tepkilerine ilişkin alanyazında bu çocukların farklı duygu durumlarına verdikleri tepkilerin sınırlılıklarına işaret eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Bieberich & Morgan, 2004; Johnson vd., 2009; Rieffe vd., 2000; Samson vd., 2013; Samson vd., 2015). Duyguları ifade etme, başkalarının duygularını anlama ve uygun tepki vermede yaşanan sınırlılıklar OSB'nin temel semptomlarından olmasına karşın bu yetersizliğe yaş, bilişsel düzey gibi bireysel farklılıkların etkisini açık olarak yordamak alan yazındaki farklı görüşleri savunan çalışmalar incelendiğinde oldukça güçleşmektedir (Capps vd., 1993; Harms, Martin & Wallace, 2010; Scheeren vd., 2013; Uljarevic & Hamilton, 2013). Örneğin Harms ve diğerleri (2010) yaptıkları bir derleme çalışmasında NG'li çocuklarda yaşın ilerlemesi ile beraber duyguları anlama becerisinin arttığını vurgularken, OSB'li bireylerde bu bilgiyi genellemenin güç olduğunu belirtmişlerdir. Bu güçlüğün temel olarak, yapılan araştırmalara katılımcı olan OSB'li çocukların hep küçük yaş grubu çocuklar olması ve yetişkinlerle yapılan çalışmaların ise yüksek işlevli ve zihinsel yetersizlikten etkilenmeyen yetişkin OSB'liler ile olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Uljarevic ve Hamilton (2013) ise duyguları anlama becerisindeki yetersizliğin OSB'li bireylerin yaştan bağımsız olarak sergiledikleri ortak özellikleri olduğunu açıklamışlardır.

Alanyazında OSB'li çocuklarda genel olarak duygu temelli tepkilere yönelik çalışmaların pek çoğunun yüksek düzeyde kontrolün sağlandığı laboratuvar ortamlarında gerçekleştirilen deneysel uygulamalar ve standardize edilmiş ölçekler uygulanarak elde edilen ebeveyn raporlarına dayalı bulgular olduğu görölmektedir. Ancak ebeveyn görüşmeleri ile elde edilecek derinlemesine bilgiye, her iki araştırma yöntemiyle de ulaşamadığı dikkat çekicidir. Genel olarak alanyazın incelendiğinde, OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin görüşlerinin incelendiği nitel araştırmaların, ebeveynlerin karşılaştığı zorluklar ve sosyal destek algıları (Meral ve Cavkaytar, 2012; Nealy, O' Hare, Powers & Swick, 2012; Özkubat, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Töret, 2014), tanı ve nedenlerine ilişkin algıları (Gürel-Selimoğlu, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2014; Mercer, Creighton, Holden & Lewis, 2006; Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014), problem davranışlar, günlük yaşam özellikleri ve oyun etkileşimleri (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014), çocukların sosyal uyumları (Gray, 2002) üzerine odaklandığı dikkat çekmektedir. Buna karşın, OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının kendi duygularını ve ebeveynlerinin duygu durumlarını anlamaları ve verdikleri tepkilere ilişkin düşüncelerinin niteliksel olarak derinlemesine incelendiği araştırmaların sayısının son derece sınırlı olduğu görölmektedir. Oysa çocukların kendi duygu temelli tepkileri ve çevrelerindeki diğer insanların duygularına verdikleri tepkiler en çok birincil bakım verenleri tarafından gözlenmektedir. Bununla birlikte ciddi düzeyde OSB'den etkilenen çocukların bu becerilerinin laboratuvar ortamlarında gözlenmesi ise güç bir araştırma alanı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada OSB'li çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının kendi duygularını ve ebeveynlerinin duygu durumlarını anlamaları ve verdikleri tepkilere ilişkin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Ciddi düzeyde OSB'li çocukların ebeveynlerinin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi, sadece

OSB'li çocukların sınırlılıklarının daha iyi anlaşılması açısından değil, çocuklarının farklı günlük etkileşimlerde duygularını ifade etme ve başkalarının duygularını anlama becerileri ile ilgili çocukları en yakından tanıyan kişilerden kapsamlı bilgi alınmasına olanak vermesi açısından da önemlidir. Çalışma sonunda elde edilecek bilginin alan yazına ilerideki nitel araştırmalara yeni problem durumları tanımlama açısından da niteliksel katkılar sunması beklenmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada, OSB'li çocukların kendi duygularını ifade etme, ebeveynlerinin duygu durumlarını anlama ve ebeveynlerinin duygularına verdikleri tepkiler hakkında ebeveyn görüşleri incelenmiştir.

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarının kendi duygu durumlarını ifade etme, anne ve babalarının duygu durumlarını anlama ve onların duygu durumlarına verdikleri tepkileri hakkındaki görüşlerinin incelendiği bu araştırmada ebeveynlerin ilgili sorulara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla, nitel araştırma modellerinden olgubilim araştırma deseni uygulanmıştır. Olgubilim; bireysel evrenin araştırılmasını amaçlayan temelini kişisel deneyimlerin oluşturduğu bir yaklaşımdır. Olgubilimsel araştırmalarda kişisel deneyimlerden yola çıkıldığı için elde edilen bilginin genellenmesi amacı güdülmemektedir. Bunun yerine olgubilimsel araştırmalar bir konu hakkında bireylerin tecrübelerine dayalı olarak daha derin bilgi sağlamayı amaçlamaktadırlar (Baş ve Akturan, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada, OSB'li çocuğa sahip ve birincil bakım veren durumundaki 16 ebeveyn ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma Gazi Üniversitesi, Öğrenme Gelişim Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde (ÖGEM) yapılan araştırma duyurusuna katılmaya gönüllü olan aileler ile yürütülmüştür. Çalışma grubuna dahil olan ebeveynlerin çocuklarının, devlet hastaneleri veya üniversitelerin çocuk psikiyatri bölümlerinden OSB tanısı almış olmaları, Gilliam Otistik Bozukluk Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonu-2 ye göre ağır düzeyde OSB özellikleri göstermeleri, ayrıca takvim yaşlarının 5-12 yaş aralığında olması, ebeveynlerin ise a) OSB'li çocukları ile yaşam deneyimleri hakkında birincil bilgi kaynağı olmaları ve b) çalışmaya katılmaya gönüllü olmaları araştırmacının çalışma grubunu oluşturmaya yönelik temel seçim ölçütleri olarak belirlenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ve belirlenen araştırma ölçütlerini karşılayan ebeveynlerden 16'sı Ankara ili merkezi ve ilçelerinde yaşayan ailelerdir. Ebeveynlerin 12'sini anneler, 4'ünü ise babalar oluşturmuştur. Çalışma grubuna dahil olan ebeveynlerin çocuklarının yaşları 5 ila 12 arasında değişmektedir ve 1 kız 15 erkek OSB'li katılımcıdır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada, ebeveynlerin görüşlerini elde etmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde kullanılmak ve OSB'li çocukların kendi duygu durumlarını anlama ve ifade etme yollarını belirlemek ve anne babalarının duygularına verdikleri tepkilerini anlamak üzere uzmanlar grubu görüşü alınarak yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Soruların hazırlama sürecinde soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Aşağıda uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulan formda yer alan sorular yer almaktadır.

Tablo 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Sorular
1) Çocuğunuz üzüldüğünde neler yapar?
2) Çocuğunuz en çok nelere üzülür?
3) Çocuğunuz mutlu olduğunda neler yapar?
4) Çocuğunuz en çok nelere mutlu olur?
5) Çocuğunuz siz üzüldüğünüzde neler yapar?
6) Çocuğunuz siz mutlu olduğunuzda neler yapar?

Araştırma sorularının belirlenmesinden sonra araştırmada katılımcı olarak yer alan 16 ebeveyn ile birebir görüşme yapılmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen bu görüşmelerin öncesinde, katılımcılara yapılması planlanan araştırmanın konusu, amacı ve araştırma planı hakkında yazılı ve sözlü bilgi verilmiştir. Katılımcılara, ses kaydı yapılacağı, kaydın sadece araştırmacılar tarafından dinleneceği, araştırma sonuçlarının yürütülen bilimsel çalışma dışında kullanılmayacağı, çocukları ve kendilerine ait olan kişisel bilgilerinin araştırmada gizli tutulacağı ve araştırmadan çekilme haklarının saklı olduğu vurgulanarak, ebeveyn izin onayı formunu imzalamaları istenmiştir. Ebeveynler ile tüm görüşmeler rahat bir görüşme ortamında Gazi Üniversitesi, ÖGEM Araştırma Merkezinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama olarak 30 dakika sürmüştür ve ebeveynlerin uygun gördüğü saatlerde yapılmıştır. Ebeveynler tarafından verilen cevaplar kendilerine önceden bildirilerek ses kaydı alınarak kaydedilmiştir. Görüşme esnasında ebeveynlere sorular sorulmuş ve kendilerinden cevaplamaları istenmiştir. Ebeveynin verdiği cevap, sorulan soruya uygun ya da tatmin edici değilse uygulamacı tarafından daha doğru ve derinlemesine bilgi almak amacıyla ek sorular sorularak ebeveynin cevabına ilişkin örnekler vermesi sağlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmacıların ebeveynler ile yürüttükleri yarı-yapılandırılmış görüşmelerin yazılı dökümleri, görüşmelerin elde edildiği ses/video kayıtları üzerlerinde herhangi bir düzeltme yapılmadan, ebeveynler tarafından ifade edildiği şekliyle yazıya dökülmüştür. Yazılı dökümler üzerinde, tekrarlı okuma yapılması ve notlar alınması ile katılımcı görüşlerini yansıtan ön temalar oluşturulmuştur. Veri analizi süreci boyunca, görüş birliği sağlanarak oluşturulan temalar üzerinden, verilerin betimsel analizleri yürütülmüştür. Betimsel analizler, araştırmacılar tarafından birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmiş ve veri analizi boyunca araştırma grubunda bulunan araştırmacıların görüş alışverişi sonucunda elde edilen görüş birliği ile güvenilirliği sağlanmıştır.

Araştırmada iç geçerliği sağlamak için; üye kontrolü ve uzman incelemesine başvurulmuştur. İlk basamakta formlarda yer alan sorulara, araştırma verilerine ve yorumlarına ilişkin üye kontrolleri yapılmıştır. Bu bağlamda iç geçerliği sağlamaya yönelik, katılımcıların %25'ine (4 ebeveyn), verilerin analizinden sonra, ulaşılan sonuçlar ve araştırmacılar tarafından yapılan yorumlar gösterilerek, katılımcıların teyidi sağlanmıştır. Böylece mevcut çalışmaya ilişkin olası yanlış anlaşılma ve araştırmacıların ön yargılarının çalışma sonuçlarını etkilemesinin önüne geçildiği gibi katılımcıların kendi ifadelerine ilişkin öz algıları ve perspektiflerinin de daha yakından ve doğru anlaşılması sağlanmıştır. Katılımcı ebeveynlere elde edilen ön bilgilerin sunulması sonucunda, bu bilgilerin ebeveynlerin OSB' li çocuklarının duygu temelli tepkilerine ilişkin görüşleri ile uyduğu sonucuna varılmıştır. İç geçerliği sağlamak için ayrıca uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bilgiler ve bu bilgiler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar ve araştırmacılar tarafından yapılan yorumlar, bir alan uzmanına incelemesi için sunulmuş ve uzman onayı alınmıştır. Uzmanın yaptığı inceleme sonucunda analiz yaklaşımları, ulaşılan sonuçlarla arasında kurulan ilişkilerin tutarlı olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin; görüşme formunda yer alan sorulara verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucunda, çocuklarının en çok hangi durumlarda mutlu olduğu ve üzüldüğü, kendi duygularını nasıl ifade ettikleri ve ebeveynlerinin mutlu ve üzgün duygu durumlarına nasıl tepki verdiklerine ilişkin görüşleri analiz edilmiştir.

3.1. OSB’li Çocuklarının En Çok Nelere Üzüldüğüne İlişkin Ebeveyn Görüşleri

“Çocuğunuz en çok nelere üzülür?” sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Ebeveynlere Göre OSB’li Çocuklarının En Çok Üzüldüğü Durumlar

Cevaplar	N	%
İstediğini elde edememe durumunda.	9	36
Kendisine kızıldığı ve/ veya başkasına kızıldığı durumlarda	4	16
Sevdiği kişilerden ayrıldığı durumlarda	2	8
İstemediği bir durumla karşılaşması durumunda	1	4
Annesini üzdüğü durumlarda	1	4
Başarısız olduğu durumlarda	1	4
Rutinleri bozulduğu durumlarda	1	4
Sosyal olaylara (savaşlar v.b)	1	4
Kendisine yalan söylendiği zamanlarda	1	4
Kendisine verilen söz tutulmadığı zamanlarda	1	4
Haksızlığa uğradığı durumlarda	1	4
Arkadaşları tarafından dışlandığında	1	4
Üzüldüğü şeyler değişkenlik gösteriyor	1	4

Tablo 2’de görüldüğü gibi “Çocuğunuz en çok nelere üzülür?” sorusuna ebeveynler 13 farklı temada, toplamda 25 cevap vermiştir. Ebeveynlerin çoğunluğu (% 36) “İstediği bir şeyi elde edemediği durumlarda” olduğunu ifade ederken, bazı ebeveynlerin (% 16) “Kendisine ve/ veya başkasına kızıldığı durumlarda”, bazı ebeveynlerin ise (% 8) “Sevdiği kişilerden ayrıldığı durumlarda” yanıtını verdiği dikkat çekmiştir. “Çocuğunuz en çok nelere üzülür?” sorusuna verilen diğer yanıtlar ise “İstemediği bir durumla karşılaşması durumunda” (% 4), “Annesini üzdüğü durumlarda” (% 4), “Başarısız olduğu durumlarda” (% 4), “Rutinleri bozulduğu durumlarda” (% 4), “Sosyal olaylara (savaşlar v.b)” (% 4), “Kendisine yalan söylendiği zamanlarda” (% 4), “Kendisine verilen söz tutulmadığı zamanlarda” (% 4), “Haksızlığa uğradığı durumlarda” (% 4), “Arkadaşları tarafından dışlandığında” (% 4), ve “Üzüldüğü şeyler değişkenlik gösteriyor” (% 4) olmuştur.

Yanıtlara ayrıntılı olarak bakıldığında ,örneğin bir ebeveynin “*Yani... istemediği bir şey olduğunda çok üzüyor. Mesela bir çizgi filmi uzun süre izlemek istiyor, ben de hani bu kadarı yeterli dediğim zaman üzülebiliyor...*” yanıtını verdiği görülürken, bir başka ebeveynin ise “*....Nelere üzülür... işte hani mesela arkadaşıyla, arkadaşlarının arasına katılmak ister. Bazen olmuyor, yapamıyor ya da karşıdaki tepki vermiyor. Bir iki üç dört... Ondan sonra üzülmeye*

başlıyor, sıkılmaya başlıyor. Orada çok çok üzgün oluyor gerçekten...” yanıtını verdiği görülmektedir.

3.2. OSB’li Çocukların Üzüntülerini İfade Etme Biçimlerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri

“Çocuğunuz üzgün olduğunda neler yapar?” sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 3’ de verilmiştir.

Tablo 3. Ebeveynlere Göre OSB’li Çocuklarının Üzgün Olduğunda Sergiledikleri Davranışlar

Cevaplar	N	%
Ağlama	13	54, 1
Sözel olarak üzüntüsünü belirtme	3	12, 5
Öfke nöbeti geçirme ve/ veya kendine zarar verme	2	8, 3
Bağırma	2	8, 3
Sinirlenme	1	4, 1
İzole olma	1	4, 1
Ekolalik konuşma yapma	1	4, 1
Sözel olarak üzüntüsünü belirtmenin yanı sıra ağlama	1	4, 1

Tablo 3’te görüldüğü gibi “Çocuğunuz üzgün olduğunda ne yapar?” sorusuna 16 ebeveyn 8 farklı temada, toplamda 24 cevap vermiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde, ebeveynlerin çoğunluğu (% 54, 1) “Ağlar” yanıtını vermiştir. Diğer yanıtlar incelendiğinde yanıtların % 12, 5’ ini “Üzgün olduğunu söyler” , % 8, 3’ ünü “Öfke nöbeti geçirir ya da kendisine zarar verir” , %8, 3’ ünü “Bağırır” oluşturmuştur.“ Çocuğunuz üzgün olduğunda ne yapar? “ sorusuna verilen diğer cevaplar ise “Sinirlenir” (%4, 1), “İzole olur” (%4, 1), “Ekolalik konuşma yapar” (%4, 1), “ Sözel olarak üzgün olduğunu söyler ve ağlar” (%4, 1) oluşturmuştur. Soruya bir ebeveyn “... *A. ’nın daha çok gözleri sulanır, oturur ağlar hatta şey yapar oğlum ağlama dediğim zaman “Biraz ağlayım da rahatlayım” der, onu da söyler...*”yanıtını verirken . Diğer bir ebeveyn ise “ *Hayır istemiyorum deyip ağlamaya başlar. Üzgünlüğünü o şekilde gösterir...*” yanıtını vermiştir.

3.3. OSB’li Çocuklarının En Çok Nelere Mutlu Olduğuna İlişkin Ebeveyn Görüşleri

“Çocuğunuz en çok nelere mutlu olur?” sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 4’ te verilmiştir.

Tablo 4. Ebeveynlere Göre OSB’li Çocuklarının En Çok Mutlu Olduğu Durumlar

Cevaplar	N	%
İstedığı/ sevdiği bir şeyi yaptığı ya da elde ettiği durumlarda	14	60, 8
Kendisini sevindiren sürprizler yapıldığı durumlarda	3	13
Eve misafir geldiği durumlarda	2	8,6
Sosyal ilgi elde ettiği durumlarda	1	4,3
Başarılı olduğu durumlarda	1	4,3
Ailesiyle birlikte etkinlik yaptığı durumlarda	1	4,3
Sosyal kabul gördüğü durumlarda	1	4,3

Tablo 4'te görüldüğü gibi "Çocuğunuz en çok nelere mutlu olur?" sorusuna 16 ebeveyn 7 farklı temada, toplamda 23 cevap vermiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde, ebeveynlerin çoğunluğu (%60,8) "İstediği/ sevdiği bir şeyi yaptığı ya da elde ettiği durumlarda (istenen etkinliği, yapma ya da yiyeceği, nesneyi elde etme)" çocuklarının mutlu olduğunu ifade etmiştir. Diğer yanıtlar incelendiğinde yanıtların % 13' ünü "Kendisini sevindiren sürprizler yapıldığı durumlarda", % 8,6'sını "Eve misafir geldiği durumlarda" oluşturmuştur. Çocuğunuz en çok nelere mutlu olur sorusuna verilen diğer cevaplar ise "Sosyal ilgi elde ettiği durumlarda" (%4,3), "Başarılı olduğu durumlarda" (%4,3), "Ailesiyle birlikte etkinlik yaptığı durumlarda" (%4,3) ve "Sosyal kabul gördüğü durumlarda" (%4,3) olmuştur.

Soruya verilen yanıtlar ayrıntılı olarak incelendiğinde örneğin bir ebeveynin "Nelere mutlu oluyor... İstediği şeyler alındığında mutlu oluyor." Şeklinde yanıt verirken Bir başka ebeveynin ise ".....seviniyor. Yani bir yere çok gitmek istiyorsa oraya götürüyorsak, sarılır..." yanıtını verdiği görülmektedir.

3.4. OSB'li Çocukların Mutluluklarını İfade Etme Biçimlerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri

"Çocuğunuz mutlu olduğunda neler yapar?" sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 5' te verilmiştir.

Tablo 5. Ebeveynlere Göre OSB'li Çocuklarının Mutlu Olduğunda Sergiledikleri Davranışlar.

Cevaplar	N	%
Gülme	5	21, 7
Sözel olarak mutluluğunu belirtme	5	21, 7
Sosyal olarak mutluluğunu belirtme	5	21, 7
Heyecanlı davranışlar sergileme	5	21, 7
Aşırı hareketlenme	2	8, 6
Çevresine zarar verici hareketler sergileme	1	4, 3

Tablo 5'te görüldüğü gibi "Çocuğunuz mutlu olduğunda neler yapar ?" sorusuna 16 ebeveyn 6 farklı temada, toplam 23 cevap vermiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde, ebeveynlerin çoğunluğu "Sözel olarak mutluluğunu belli eder." (% 21) "Sosyal olarak mutluluğunu belli eder (Sarılma, öpme)" (% 21) ve "Heyecanlı davranışlar sergiler" yanıtlarını vermiştir. Örneğin bir ebeveyn, "... Yüzünde bir gülücük oluyor. Basitçe; "Mutluyum ben" diyor." yanıtını verirken, diğer bir ebeveyn ise, "..... Mesela bir dondurma istedi. Dondurmayı gittin aldın. Teşekkür eder, öper..." yanıtını vermiştir.

3.5. Ebeveynleri Mutlu Olduğunda OSB'li Çocukların Verdikleri Tepkilere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

"Çocuğunuz siz mutlu olduğunuzda neler yapar?" sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlere Göre OSB'li Çocuklarının Ebeveynleri Mutlu Olduğunda Sergiledikleri Davranışlar

Cevaplar	N	%
Duyguya eşlik etme	9	45
Sarılma, öpme	4	20
Nedenini sorma	4	20
Heyecanlı davranışlar sergileme	1	5
Tepkisiz kalma	1	5
Bilinmezlik	1	5

Tablo 6’da görüldüğü gibi “Çocuğunuz siz mutlu olduğunuzda neler yapar?” sorusuna ebeveynler 6 farklı temada, toplam 20 cevap vermiştir. Verilen yanıtlara bakıldığında, ebeveynlerin çoğunluğu (% 45) “Mutluluğuma eşlik eder.” yanıtını vermiştir. Diğer yanıtlar incelendiğinde yanıtların %20’ sini sarılma, öpme gibi sosyal ya da sözel davranışlar sergileme, %20’ sini “Anne ya da babasının mutluluğunun nedenini sorma” oluşturmuştur. “Siz mutlu olduğunuzda çocuğunuz ne yapar?” sorusuna verilen diğer cevaplar ise “Tepkisiz kalır ” (%5), “Heyecanlı davranışlar sergiler “ (%5) ve “Çocuğumun ben mutlu olduğumda ne tepki verdiğinin farkında değilim” (Bilinmezlik) (%5) olmuştur.

Soruya verilen cevapla ayrıntılı olarak incelendiğinde, örneğin bir ebeveyn, ‘... *Benim tepkimi anlar, mesela mutlu olduğumda “Anne neden mutlusun?” diye sorar. O da mutlu olur güler, sen böyle yaptığın için mutluyum dersem mesela çok sevinir...*’ yanıtı verirken, bir başka ebeveynin ise, ‘... *Yani ben ona anlatıyorum şundan mutluyum, şöyle bir şeyimiz oldu çok güzel A. diye anlatıyorum ama benim verdiğim her tepkiye o da aynı tepkiyi vermiyor ama fark ediyor. Yani mutlu olduğumda fark ediyor, merak edip geliyor...*’ yanıtını verdiği görülmektedir.

3.6. Ebeveynleri Üzgün Olduğunda OSB’li Çocukların Verdikleri Tepkilere İlişkin Ebeveyn Görüşleri

“Çocuğunuz siz üzgün olduğunuzda neler yapar?” sorusuna verilen yanıtların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan ebeveyn görüşleri Tablo 7’ de verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveynlere Göre OSB’li Çocuklarının Ebeveynleri Üzgün Olduğunda Sergiledikleri Davranışlar

Cevaplar	N	%
Nedenini sorma	6	31,5
Sözel olarak teselli etme	6	31,5
Sarılma	2	10,5
Tepkisiz kalma	2	10,5
Duyguya eşlik etme	1	5,2
Özür Dileme	1	5,2
Uzaklaşma	1	5,2

Tablo 7’de görüldüğü gibi “Çocuğunuz siz üzgün olduğunuzda neler yapar?” sorusuna ebeveynler 7 farklı temada, toplam 19 cevap vermiştir. Verilen yanıtlara bakıldığında, ebeveynler çoğunlukla (% 31) “Teselli eder” (sarılma, öpme ya da sözlü olarak teselli etme) ve “Anne ya da babasının üzüntüsünün nedenini sorma” (%31) yanıtlarını vermişlerdir. Diğer yanıtlar incelendiğinde yanıtların %10, 5’ ini “Tepkisiz kalma” oluşturmuştur. “Siz üzgün olduğunuzda çocuğunuz ne yapar?” sorusuna verilen diğer cevaplar ise “Duyguya eşlik etme” (%5, 2)“ Özür dileme” (% 5,2) ve “Uzaklaşma” (% 5,2) olmuştur.

Ebeveynlerin yanıtlarını ayrıntılı olarak açıklarken , bir ebeveyn, “*Teselli ediyor beni. Gelir böyle şey yapar. “Anne üzülme, sen hiç üzülme. Ağlama tamam mı? Ben büyüyünce sana bakacağım.” der.*” yanıtı verirken, bir başka ebeveyn ise ‘... *“Biz çok üzüldüğümüz zaman o da bizimle beraber üzülüyor, aynı tepkiyi veriyor. ...”* şeklinde ifade etmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin, kendilerine sorulan sorulara verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucunda, çocuklarının en çok hangi durumlarda mutlu

olduğu ve üzüldüğü, kendi duygularını nasıl ifade ettikleri ve ebeveynlerinin mutlu ve üzgün duygu durumlarına nasıl tepki verdiklerine ilişkin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır.

Ebeveynlere çocuklarının en çok hangi durumlara üzüldüğü sorusu sorulduğunda verdikleri cevapların sıklıkla “En çok istediği bir şeyi almazsak ya da istediği bir yiyeceği vermezsek üzülür” gibi basit duygu durumlarından, “Birisi ona kızarsa çok üzülür” gibi sosyal durumlara doğru değişen bağlamları yansıttığı görülmüştür. Ebeveynler düşük sıklıkla olmakla birlikte “Arkadaşları onu oyuna almazsa üzülür, yolda dilenci görür üzülür, televizyonda savaşları görür üzülür” gibi karmaşık sosyal bağlamları içeren yanıtlar da vermişlerdir. Ebeveyn görüşlerinin sıklıkla isteklerin karşılanmaması ve birinin kızması gibi durumları içermesi, katılımcı çocukların yaş grubu için son derece temel sosyal bağlamlar olarak dikkat çekmektedir. Düşük sıklıkla verilen karmaşık sosyal bağlam yanıtlarının ise araştırmacıların gözlemlerine dayanılarak katılımcı OSB’li çocuklar içerisinde yer alan bilişsel düzeyi yüksek OSB’li çocukların ebeveynlerinden elde edildiği bir diğer dikkat çekici bulgudur. Nitekim alanyazındaki pek çok araştırmada OSB’li çocukların bilişsel becerilerinin, verdikleri duygu temelli tepkilerini etkilediği rapor edilmiştir (Farran vd., 2011; Schreen vd., 2013).

OSB’li çocukların üzgün duygu durumunu ifade etmeleri ile ilişkili olarak ebeveynlerin en sık bildirdikleri görüş, OSB’li çocukların üzüntülerini ağlayarak ifade ettikleri yönünde olmuştur. Çalışmaya katılan çocukların yaşlarının 5 ila 12 arasında değiştiği göz önüne alındığında, istediği bir şeyi elde edememe durumunda üzülmeye bu yaş grubu çocuklar için beklendik bir duygu durumu olarak değerlendirilebilir. Ancak üzüntüyü ağlayarak ifade etmek bu yaş grubu için uygun bir tepki olmayabilir. 5-12 yaş aralığında olan çocuklardan üzülmeye durumunda duygu düzenleme becerileri ile beraber sosyal açıdan uygun tepkileri üretilmeleri beklenir. Nitekim alan yazında araştırmacılar NG’li çocukların henüz üç yaşında duygusal ifadelerin sosyalleşmesi, duyguların maskelenmesi ve bastırılması becerilerini sergileyebildiklerini (Zeman vd., 2006) ve duygu düzenleme becerilerini kullanabildiklerini göstermiştir (Kieras vd., 2005). Duyguların ifade edilme şeklinin, bireylerin farklı duygular ile içsel başa çıkış süreçlerinin açık bir yansıması olduğu düşünüldüğünde (Ekman, 1982) çalışmaya konu olan OSB’li çocukların bu tepkilerinin problem çözmedeki sınırlılıkların yanı sıra duygu düzenleme güçlüklerinin bir göstergesi olduğu sonucu çıkarılabilir. Buna ek olarak alan yazındaki farklı çalışmalarda OSB’li çocuk ve yetişkinlerin güçlü negatif duygularını düzenleme ve ifade etmede güçlükler yaşadıklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Bieberich ve Morgan, 2004; Samson vd., 2015). Ayrıca alan yazında yapılmış çalışmalarda OSB’li çocukların duygu temelli tepkilerde yaşadıkları güçlüklerin yaştan bağımsız ortak özellikleri olduğu da yaygın olarak rapor edilmektedir (Uljarevic & Hamilton, 2013).

Bu araştırmada katılımcı ebeveynlerin çoğunluğu, farklılaşan görüşlere sahip olmakla birlikte çocuklarının en çok istedikleri bir şeyi elde ettiklerinde (örneğin istediği bir yere gitme, istediği bir etkinliği yapma ya da istediği bir yiyecek kendisine verildiğinde) mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynler OSB’li çocukların mutluluklarını ifade etme şekillerini ise “Mutlu olursa güler, içi içine sığmaz görünür, heyecanlanır”, “Gelir öper sarılır, seni çok seviyorum anne der” ya da “Ben çok mutluyum diye söyler” gibi tepkiler olduğunu açıklamışlardır. Çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından birisi ebeveynlerin, çocukların üzüntülerini ifade etmede çoğunlukla ağladıklarını ifade ederken mutluluğu ifade etmede çocukların tepkilerinin “gülme, sarılma, öpme ve heyecanlı davranışlar sergileme” olduğunu açıklamalarıdır. Mutluluğu ifade etmede sözel ifadeleri tercih etme ise üzülmeye duygu durumu sözel olarak ifade etmeye oranla ebeveynler tarafından daha sıklıkla bildirilmiştir. Ebeveyn görüşleri OSB’li çocuklarda olası duygu düzenleme problemlerinin mutlu duygu durumunu da işaret edecek şekilde, çocukların davranışsal tepkilerini ön plana çıkaran niteliktedir. Nitekim OSB’li çocuklarda duygu düzenleme problemleri güçlü pozitif ve negatif duygu durumlarında gözlemlenebilmektedir. Ancak mutlu duygu durumunda heyecan kontrolü sınırlılığının bir göstergesi olarak yerinde duramama, sürekli sarılma gibi davranışların sıklıkla görülebilmesine

karşın, üzülmeye ve öfke gibi negatif duygu durumlarında zarar verici ve yıkıcı davranışlara veya uzun süre ağlama gibi sosyal açıdan daha dikkat çekici davranışlara sıklıkla rastlanabilmektedir (Özdemir, 2016).

Araştırmada ebeveyn görüşleri doğrultusunda ebeveynleri mutlu olduklarında OSB'li çocukların sıklıkla ebeveynlerinin duygularına eşlik ettikleri, sarıldıkları veya nedenini sordukları belirlenmiştir. Ebeveynler duyguya eşlik etme durumunu davranış örnekleriyle açıklamakta güçlük çekmekle birlikte çocuklarının anne babalarının duygu durumlarını anladıklarını düşündüklerini, yaygın olarak da "Ben mutluyum o da mutlu olur, sevinir" gibi ifadelerle düşüncelerini açıkladıkları görülmüştür. Ebeveynleri üzgün olduğunda OSB'li çocukların en sık verdikleri tepkilerin ise sözel olarak teselli etme ve üzüntülerinin nedenini sorma olduğu belirlenmiştir. Çocukların mutluluk duygusuna en sık tepkilerinin mutluluğa eşlik etmeyen, üzgün duygu durumuna ilişkin verdikleri tepkinin üzüntünün nedenini anlamaya çalışma olması dikkat çekici bir diğer araştırma sonucudur. Ayrıca ebeveynlerin her iki duygu durumu için de çocuklarının tepkisiz kaldıklarını çok az sıklıkla belirtmeleri de gözden kaçırılmaması gereken bir başka sonuçtur.

Alanyazında OSB'li çocukların diğer insanların duygularını anlama sınırlılıklarına işaret eden çok sayıda çalışma olsa da (Baron-Cohen, 1991; Golan vd., 2006; Golan vd., 2015; Jhonson vd., 2009; Rieffe vd., 2000; Rutherford vd., 2002) bu çalışmadan elde edilen ebeveyn görüşleri, OSB'li çocukların anne babalarının üzüntülerine ve mutluluklarına çoğunlukla tepkisiz kalmadıklarına işaret etmektedir. Ancak başkalarının duygu durumlarını anlamada önemli rol oynayan Zihin Kuramı becerilerinde OSB'li çocukların sınırlılıklar sergilediği de alanyazında yaygın olarak rapor edilmektedir (Baron-Cohen, 1991; Baron-Cohen vd., 2001; Loukusa vd., 2014; Özdemir, 2016; Peterson vd., 2016; Yirmiye vd., 1998). Ayrıca ebeveyn görüşlerini standart derecelendirme ölçekleriyle değerlendiren bazı araştırmalar ise OSB'li çocukların başkalarının duygu durumlarını anlama ve uygun tepki verme becerilerinde sınırlılıklar yaşayabileceğini göstermektedir (Jhonson vd., 2009; Samson vd., 2015). Bu sonucun iki farklı açıklaması olabilir, Birincisi sonuçlar arasındaki bu farklılıklar çalışmalarda kullanılan veri toplama yöntemleri ile açıklanabileceği gibi çalışmaya konu olan çocukların OSB'den etkilenme, bilişsel düzey ve yaşlarının farklılığı ile de açıklanabilir. Ancak, üzüntü ve mutluluk duygularının anlamlandırılması ve uygun tepki üretilmesi bu iki duygunun temel duygular olması bakımından (Sprung vd., 2015) diğer karmaşık duygulara göre daha beklendiği bir durum oluşturmaktadır. Bu nedenle bu bulguların OSB'li çocukların ebeveynlerinin daha karmaşık duygularını anlayabileceği şeklinde genellenemeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırma sonuçları özetlendiğinde, OSB'li çocukların ebeveynleri ile yaşadıkları duygu temelli etkileşimlerde üzüldükleri zaman üzüntülerini genellikle ağlayarak, mutlu olduklarında ise mutluluk duygularını davranışlarıyla ifade ettikleri ebeveynleri tarafından bildirilmiştir. OSB'li çocukların ebeveynlerinin mutlu ve üzgün oldukları durumlarda ise ebeveynlerinin duygu durumlarını anladığına işaret eden tepkiler verdikleri görüşlerine ulaşılmıştır. OSB'li çocukların temel yetersizlik alanları arasında yer alan ve DSM V'te tanılama ölçütleri arasında kabul edilen sosyal iletişim becerilerinde OSB'li çocukların sergiledikleri sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda, OSB'li çocukların duygulara ilişkin tepkileri önem kazanmaktadır. Bu araştırmadan elde edilen bilgi, OSB'li çocukların kendi temel duygularını ifade etme ve ebeveynlerinin temel duygularını anlama ile ilişkili önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler katılımcı çocukların kendi duygularının farkında olma ve ifade etme becerilerinin duygu düzenleme sınırlılıkları ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin pek çoğunun tutarlı biçimde çocuklarının anne babalarının üzüntü ve mutluluklarını anladıkları yönünde bilgi vermeleri, OSB'li çocukların başkalarının duygularını anlama ve uygun tepki verme becerilerindeki sınırlılıklarının sosyal bağlam farklılıklarından ve duyguların karmaşıklığından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Zira araştırma kapsamında çocukların sürekli zaman geçirdikleri ebeveynlerinin temel duygu değişikliklerine

karşı tepkisiz kalmadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bununla birlikte bu çalışmadan elde edilen bilgilerin OSB'li çocukların ebeveynlerinden başka insanların duygu durumlarına verdikleri tepkileri yordayıcı nitelikte olmadığı ve karmaşık duygu durumlarına genellenmesinin de mümkün olmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmadan elde edilen bilginin yalnızca ebeveyn görüşlerine dayanması, araştırmacıların çocukların doğal yaşam ortamlarını gözlemlene olanaklarının olmaması bu araştırmanın bilgi kaynaklarını sınırlandırmaktadır. Her ne kadar gelişimin birçok alanında ebeveynlerden alınan bilgilerin çocukların ilgili gelişim alanında sergilediği beceriler hakkında önemli ve güvenilir bilgi kaynağı olduğu kabul edilerek var olan durumu yansıttığı alanyazında genel kabul görse de, doğal ortamlarda gerçekleştirilen doğrudan gözlemlerden elde edilen bilginin önemi de göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle ileri araştırmalarda ebeveyn gözlemlerinden elde edilen bilginin araştırmacıların çocukların doğal ortamlarını gözlemlemesi sonucu elde edilecek bilgiler ile desteklemesi, OSB'li çocukların duygu temelli tepkilerinin daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca çalışma grubunda bulunan çocuklarının bilişsel becerilerine yönelik bilgilerinin olmaması, bilişsel becerilerine ilişkin yordamaların dil becerilerinden elde edilen gözlemlerle sınırlı kalması sorunu göz önüne alınmalıdır. OSB'li çocuklarda duygu durumlarını ifade etme ve başkalarının duygu durumlarını anlamaya ilişkin ebeveyn görüşlerinin belirlenmesinin amaçlanacağı ileri araştırmalarda, örneklem gruplarında yer alan çocukların bilişsel becerilerinin, otistik bozukluk sergileme derecesinin ve kronolojik yaş değişkenlerinin kontrol altına alınmasının araştırmalardan elde edilecek bilgilerin genellenmesi bakımından son derece faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın-Bülbül, I. ve Özdemir, S. (2017). Ortak dikkat becerileri ve otizm spektrum bozukluğu. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 195-220.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, DSM-5: 5th edition*. Washington, DC: American Psychiatric Association, 265-290.
- Barna, J., & Legerstee, M. (2005). Nine-and twelve-month-old infants relate emotions to people's actions. *Cognition & Emotion*, 19(1), 53-67.
- Baron Cohen, S. (1991). The Theory of Mind deficit in autism: How specific is it? *British Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 301-314.
- Baron-Cohen, S. (1995). *Mindblindness: An essay on autism and Theory of Mind*. Boston: MIT Press/ Bradford Books.
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The "Reading the Mind in the Eyes" Test revised version: A study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(2), 241-251.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bedford, R., Elsabbagh, M., Gliga, T., Pickles, A., Senju, A., Charman and T., & Johnson, M. H. (2012). Precursors to social and communication difficulties in infants at-risk for autism: Gaze following and attentional engagement. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42 (10), 2208-2218.

- Begeer, S., Koot, H. M., Reiffe, C., Terwogt, M. M. & Stegge, H. (2008). Emotional competence in children with autism: Diagnostic criteria and empirical evidence. *Developmental Review, 28* (3), 342- 369
- Beyer J., & Gammeltoft L. (2007). *Autism, play, and social interaction*. London: Jessica Kingleys Publishers.
- Bieberich, A. A., & Morgan, S. B. (2004). Self-regulation and affective expression during play in children with autism or down syndrome: A short-term longitudinal study. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 34*(4), 439-448.
- Boucher, J., Lewis, V., & Collis, G. M. (2000). Voice processing abilities in children with autism, children with specific language impairments, and young typically developing children. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 41*(7), 847-857.
- Bushnell, I. W. R., Sai, F., & Mullin, J. T. (1989). Neonatal recognition of the mother's face. *British Journal of Developmental Psychology, 7*(1), 3-15.
- Capps, L., Kassari, C., Yirmiya, N., & Sigman, M. (1993). Parental perception of emotional expressiveness in children with autism. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*(3), 475-484.
- Chartrand, T. L., & Bargh, J. A. (1999). The chameleon effect: the perception–behavior link and social interaction. *Journal of personality and social psychology, 76*(6), 893.
- Da Fonseca, D., Santos, A., Bastard-Rosset, D., Rondan, C., Poinso, F., & Deruelle, C. (2009). Can children with autistic spectrum disorders extract emotions out of contextual cues?. *Research in Autism Spectrum Disorders, 3*(1), 50-56.
- Draghi-Lorenz, R., Reddy, V., & Costall, A. (2001). Rethinking the development of “nonbasic” emotions: A critical review of existing theories. *Developmental Review, 21*(3), 263-304.
- Eack, S. M., Mazefsky, C. A., & Minshew, N. J. (2015). Misinterpretation of facial expressions of emotion in verbal adults with autism spectrum disorder. *Autism, 19*(3), 308-315.
- Ekman, P. (1982). *Emotion in the human face*. Newyork: Cambridge University Press.
- Farran, E. K., Branson, A., & King, B. J. (2011). Visual search for basic emotional expressions in autism; impaired processing of anger, fear and sadness, but a typical happy face advantage. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5*(1), 455-462.
- Golan, O., Baron-Cohen, S., & Hill, J. (2006). The Cambridge mindreading (CAM) face-voice battery: Testing complex emotion recognition in adults with and without Asperger syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 36* (2), 169-183.
- Golan, O., Sinai-Gavrilov, Y., & Baron-Cohen, S. (2015). The Cambridge Mindreading Face-Voice Battery for Children (CAM-C): Complex emotion recognition in children with and without autism spectrum conditions. *Molecular Autism, 6*(1), 22.
- Gonsiorowski, A., Williamson, R. A., & Robins, D. L. (2016). Brief Report: Imitation of object-directed acts in young children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 46*(2), 691-697.
- Gray, D. E. (2002). Ten years on: A longitudinal study of families of children with autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability, 27*(3), 215-222.
- Groom, M. J., Kochhar, P., Hamilton, A., Liddle, E. B., Simeou, M., & Hollis, C. (2017). Atypical processing of gaze cues and faces explains comorbidity between autism

- spectrum disorder (ASD) and attention deficit/hyperactivity disorder (ADHD). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47 (5), 1496-1509.
- Gürel-Selimoğlu, Ö., Özdemir, S., Töret G. ve Özkubat, U.(2014). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 5 (2), 129-167.
- Harms, M., Martin, A., & Wallace, G. L. (2010). Facial emotion recognition in autism spectrum disorders: A review of behavioral and neuro imaging studies. *Neuropsychology Review*, 20, 290–322.
- Jiménez, L., Lorda, M. J., & Méndez, C. (2014). Emulation and mimicry in school students with typical development and with high functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44 (7), 1597-1608.
- Johnson, S. A., Filliter, J. H., & Murphy, R. R. (2009). Discrepancies between self-and parent-perceptions of autistic traits and empathy in high functioning children and adolescents on the autism spectrum. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(12), 1706-1714.
- Kieras, J. E., Tobin, R. M., Graziano, W. G., & Rothbart, M. K. (2005). You can't always get what you want: Effortful control and children's responses to undesirable gifts. *Psychological Science*, 16(5), 391-396.
- Klin, A., Jones, W., Schultz, R., Volkmar, F. & Cohen, D. (2002). Visual fixation patterns during viewing of naturalistic social situations as predictors of social competence in individuals with autism. *Archives of General Psychiatry*, 59(9), 809–816.
- Koegel, R.L., Koegel, L. K., Hurley, J., & Frea W. D. (1992). Improving social skills and disruptive behavior in children with autism through self-management. *Journal of Applied Behavior Analyses*. 25(2) 341–353.
- Koegel, R.L., & Koegel, L. K. (2006). *Pivotal response treatments for autism*. London: Paul H. Brookers Publishing.
- Lagattuta, K. H. (2005). When you shouldn't do what you want to do: Young children's understanding of desires, rules, and emotions. *Child Development*, 76(3), 713-733.
- Loukusa, S., Mäkinen, L., Kuusikko-Gauffin, S., Ebeling, H., & Moilanen, I. (2014). Theory of Mind and emotion recognition skills in children with specific language impairment, autism spectrum disorder and typical development: Group differences and connection to knowledge of grammatical morphology, word-finding abilities and verbal working memory. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(4), 498-507.
- Ludlow, A., Skelly, C., & Rohleder, P. (2012). Challenges faced by parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Health Psychology*, 17(5), 702-711.
- McClure, E. B. (2000). A meta-analytic review of sex differences in facial expression processing and their development in infants, children, and adolescents. *Psychological bulletin*, 126(3), 424.
- McPartland, J. C., Webb, S. J., Keehn, B., & Dawson, G. (2011). Patterns of visual attention to faces and objects in autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41 (2), 148-157.
- Meltzoff, A. N., & Prinz, W. (Eds.). (2002). *The imitative mind: Development, evolution and brain bases* (Vol. 6). Cambridge University Press.

- Meral, F. B. ve Cavkaytar, A., (2012). A study on social support perceptions of parents who have children with autism. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 3(3) 124- 136.
- Mercer, L., Creighton, S., Holden, J.J.A., Lewis, & M. E. S., (2006). Parental perspectives on the causes of an autism spectrum disorder in their children. *Journal of Genetic Counseling*, 15, 41–50.
- Moses, L. J., Baldwin, D. A., Rosicky, J. G., & Tidball, G. (2001). Evidence for referential understanding in the emotions domain at twelve and eighteen months. *Child Development*, 72(3), 718-735.
- Nealy, C. E., O'Hare, L., Powers, J. D., & Swick, D. C. (2012). The impact of autism spectrum disorders on the family: A qualitative study of mothers perspectives. *Journal of Family Social Work*, 15, 187–201.
- Oster, H. (2003). Emotion in the infant's face. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1000(1), 197-204.
- Osterling, J. A., Dawson, G., & Munson, J. A. (2002). Early recognition of 1-year-old infants with autism spectrum disorder versus mental retardation. *Development and Psychopathology*, 14(2), 239-251.
- Osterling, J., & Dawson, G. (1994). Early recognition of children with autism: A study of first birthday home videotapes. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(3), 247-257.
- Özdemir, S. (2016) *Duygu davranış bozuklukları olan çocuklar*. (Doktora ders notları). Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Özdemir, S., Karacan H., Töret, G., Gürel-Selimoğlu Ö., Doğan, Y., Suna, H.E. ve Şenol, A. (2015). *Zihin kuramı becerileri öğretiminin otizmlili çocukların sosyal yete rlilikleri üzerine etkisi*. (Proje no. SOBAG 112K276). TÜBİTAK, ULAKBİM web sitesinden ulaşılan adres: <http://uvt.ulakbim.gov.tr>
- Özdemir, S., Akın Bülbül, I., Kök, İ., Özdemir, S., Töret,Z., Ceyhan, G., Çotuk, H., . . . Babacan, A. (2018a, Mart). *Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların animasyon ve sosyal etkileşim videolarında göz izleme farklılıkları*. [Öz]. 2th International Congress on Early Childhood Intervention' da sunulan bildiri, Antalya, Türkiye. Erişim adresi: <http://www.iceci2018.com/ozet-kitapcigi.pdf>.
- Özdemir, S., Akın Bülbül, I., Kök, İ., Özdemir, S., Töret,Z., Ceyhan, G., Çotuk, H., . . . Babacan, A. (2018b, Mart). *Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların nesne ve oyun etkileşimi videolarında göz izleme farklılıkları*. [Öz]. 2th International Congress on Early Childhood Intervention' da sunulan bildiri, Antalya, Türkiye. Erişim adresi: <http://www.iceci2018.com/ozet-kitapcigi.pdf> .
- Özdemir, S., Kök, İ., Akın Bülbül, I., Özdemir, S. ve Töret, Z. (2018). *An Eye-Tracking Data Based Decision Support System for Autism Risk Assessment*. American Educational Research Association Annual Meeting 2018, New York, USA. AERA2018Article
- Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., Töret, G. ve Suna, H. E. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Statik ve Hareketli Materyallerde Yüz İşlemelerinin Karşılaştırılması. *Ozel Egitim Dergisi*, 18(2), 271.
- Özen, A., Çolak, A. ve Acar, Ç. (2002). Zihin özürlü çocuğa sahip annelerin günlük yaşamda karşılaştıkları problem davranışlarla ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 1-13.

- Özer, E., Özdemir, S. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda yüz işleme ve göz izleme becerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 01-23.
- Özkubat, U., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö. ve Töret G. (2014). Otizme yolculuk: Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1) 323-348.
- Palumbo, L., Burnett, H. G., & Jellema, T. (2015). Atypical emotional anticipation in high-functioning autism. *Molecular Autism*, 6(1), 47. doi 10.1186/s13229-015-0039-7
- Pavlova, M. A., Guerreschi, M., Tagliavento, L., Gitti, F., Sokolov, A. N., Fallgatter, A. J., & Fazzi, E. (2017). Social cognition in autism: Face tuning. *Scientific Reports*, 7. doi:10.1038/s41598-017-02790-1
- Pelphrey, K. A., Sasson, N. J., Reznick, S., Paul, G., Goldman, B. D., Pevin, J. (2002). Visual scanning of faces in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(4) 249-261.
- Peterson, C., Slaughter, V., Moore, C., & Wellman, H. M. (2016). Peer social skills and Theory of Mind in children with autism, deafness, or typical development. *Developmental Psychology*, 52(1), 46.
- Reddy, V., Williams, E., & Vaughan, A. (2002). Sharing humour and laughter in autism and down's syndrome. *British Journal of Psychology*, 93(2), 219-242.
- Rieffe, C., Terwogt, M. M., & Stockmann, L. (2000). Understanding atypical emotions among children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(3), 195-203.
- Rutherford, M. D., Baron-Cohen, S., & Wheelwright, S. (2002). Reading the mind in the voice: A study with normal adults and adults with Asperger syndrome and high functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(3), 189-194.
- Samson, A. C., Hardan, A. Y., Lee, I. A., Phillips, J. M., & Gross, J. J. (2015). Maladaptive behavior in autism spectrum disorder: The role of emotion experience and emotion regulation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(11), 3424-3432.
- Samson, A. C., Phillips, J. M., Parker, K. J., Shah, S., Gross, J. J., & Hardan, A. Y., (2013). Emotion dysregulation and the core features of autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(7), 1766-1772.
- Scheeren, M.A., Koot, H. M., Mundy, P.C., Mous L., & Begeer, S., (2013). Empathic responsiveness of children and adolescents with high-functioning autism spectrum disorder. *Autism Research*, 6 (5), 362- 371.
- Schulte-Rüther, M., Otte, E., Adigüzel, K., Firk, C., Herpertz-Dahlmann, B., Koch, I., & Konrad, K. (2017). Intact mirror mechanisms for automatic facial emotions in children and adolescents with autism spectrum disorder. *Autism Research*, 10(2), 298-310.
- Schultz, R. T. (2005). Developmental deficits in social perception in autism: the role of the amygdala and fusiform face area. *International Journal of Developmental Neuroscience*, 23(2-3), 125-141.
- Sevlever, M., & Gillis, J. M. (2010). An examination of the state of imitation research in children with autism: Issues of definition and methodology. *Research in Developmental Disabilities*, 31(5), 976-984.
- Sprung, M., Münch, H. M., Harris, P. L., Ebesutani, C., & Hofmann, S. G. (2015). Children's emotion understanding: A meta-analysis of training studies. *Developmental Review*, 37, 41-65.

- Sucuoğlu, B. (2009). Otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar. İçinde A. Ataman, (Eds.), *Özel eğitime giriş* (s.391-412). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Thaler, H., Skewes, J. C., Gebauer, L., Christensen, P., Prkachin, K. M., & Jegindø Elmholdt, E. M. (2017). Typical pain experience but underestimation of others' pain: Emotion perception in self and others in autism spectrum disorder. *Autism*, 1362361317701269.
- Thomas, L. A., De Bellis, M. D., Graham, R., & LaBar, K. S. (2007). Development of emotional facial recognition in late childhood and adolescence. *Developmental Science*, 10(5), 547-558.
- Töret, G. ve Acarlar, F. (2011) Gestures in prelinguistic Turkish children with autism, down syndrome, and typically developing children. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 1471-1478.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu Ö. ve Özkubat U. (2014). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1) 1- 44.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu Ö., ve Özkubat U. (2014) Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(1) 1-14.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu Ö., ve Suna, H. E.(basım aşamasında). Üç Boyutlu (3B) Animasyon ve Canlı İnsan Model Videolarının Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Yüz İşleme Becerileri Üzerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*.
- Uljarevic, M., & Hamilton, A. (2013). Recognition of emotions in autism: A formal meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43 (7), 1517-1526.
- Vicari, S., Reilly, J. S., Pasqualetti, P., Vizzotto, A., & Caltagirone, C. (2000). Recognition of facial expressions of emotions in school-age children: the intersection of perceptual and semantic categories. *Acta Paediatrica*, 89(7), 836-845.
- Wellman, H. M., Harris, P. L., Banerjee, M., & Sinclair, A. (1995). Early understanding of emotion: Evidence from natural language. *Cognition & Emotion*, 9(2-3), 117-149.
- Whitaker, L. R., Simpson, A., & Roberson, D. (2017). Brief Report: Is Impaired Classification of Subtle Facial Expressions in Children with Autism Spectrum Disorders Related to Atypical Emotion Category Boundaries?. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(8), 2628-2634.
- Yirmiya, N., Erel, O., Shaked, M., & Solomonica-Levi, D. (1998). Meta-analyses comparing Theory of Mind abilities of individuals with autism, individuals with mental retardation, and normally developing individuals. *Psychological Bulletin*, 124(3), 283-307.
- Zeman, J., Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Stegall, S. (2006). Emotion regulation in children and adolescents. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 27(2), 155-168.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The literature review reveals that there is a large number of studies on limited emotional skills of children with autism spectrum disorders (ASD) (Bieberich, & Morgan, 2004; Johnson, Filliter, & Murphy, 2009; Rieffe, Terwogt, & Stockmann, 2000; Samson et al., 2013; Samson, Hardan, Lee, Phillips, & Gross, 2015). However, majority of these studies were conducted in structured laboratory environments or the parents' opinions were obtained using

standardized instruments. In this study, our goal was to examine parents' opinions about expressions of their children with ASD's own feelings and these children's understandings of their parents' emotional moods along with their reactions to their parents' emotional moods.

Method

A phenomenological study model, one of the qualitative research models, has been used in order to examine the opinions of parents of children with ASD about their children's expressions of their own feelings, children's understanding of their parents' emotional moods, and their reactions to their parents' emotional moods. Research showed that phenomenological studies in general yield deeper knowledge about a phenomenon, based on personal experiences (ref).

Within the scope of this study, we conducted semi-structured interviews with a total of 16 parents of children with ASD as children's primary caregivers. All children had their ASD diagnosis confirmed by a child psychiatrist using DSM IV criteria. The ratings of Turkish Version-2 of Gilliam Autistic Disorder Assessment Scale showed that participants displayed moderate to severe levels of ASD and were in age group of 5 to 12 years..

The semi-structured interview method has been used in the study in order to obtain the parents' opinions. A total of six open-ended questions included "How your child reacts when he feels sad?", "What makes your child sad?", "How your child reacts when she/he is happy?", "What makes your child happy?", "How your child reacts when you are sad?", and "How your child reacts when you are happy?". These semi-structured interview questions were designed to elicit participating parents' opinions. A group of experts in the area of qualitative research designs reviewed the research questions in terms of their appropriateness in exploring children with ASD's emotion based reactions and emotional understandings in depth. All of the interviews with parents were conducted in a comfortable interview environment at Gazi University's Learning, Development, and Education Research Center. Each interview took an average of 30 minutes and were conducted at times chosen by the parents. The answers provided by the parents were recorded after acquiring parents' informed consent.

In order to analyze the interview data, the voice recordings were first transcribed verbatim and coded by the researchers. Preliminary theme codes were created initially on the basis of the texts. During the data analysis process, descriptive analysis of the study data were performed on the basis of the themes created with a consensus among the researchers.

Results

In regard to the emotion-based interactions of the children with ASD, majority of the parents (36%) expressed that their children become sad when they don't get what they as a response to the question of "What makes your child sad?". Majority of the parents (54.1%) shared that their children cry as a response to the question of "How your child reacts when she/he becomes sad?". The question of "What makes your child happy?" was responded by the majority of the parents. Of these parents, % 60.8 of them explained that their children become happy when they do what they want or get what they want (doing a desired activity or obtaining a desired food or object such as a toy)". When the answers given for the question of "How your child reacts when she/he is happy?" were analyzed, parents perceptions indicated that the majority of the parents addressed that their children express their happiness verbally" (21%), and behaviorly such as by hugging and kissing their parents (21%), and reacting excitedly (21%). Parents' views about their children's emotional expressions also indicated that children with ASD's emotional reactions would indicate emotion regulation difficulties both in terms of their expressions of sadness and in terms of happiness as well. Even though the expressions of one's sadness by crying appears to be an appropriate emotional reaction, more complex emotional reactions from participating children's age group are expected developmentally.

In regard to the children with ASD's reactions to their parents' emotional moods, majority of the parents (45%) expressed that their children share their happiness with them as a response to the question of "How your child reacts when you are happy?". 31% of the parents addressed that their children try to comfort them by hugging and kissing. One of the parents discussed as it follows "She/he asks for the reasons of my sadness" (31%) to the question of "How your child reacts when you are sad?". In general, parents's perceptions indicated that the children with ASD's reactions to their emotional moods show that their children understand their basic emotional moods.

Discussion and Suggestions

The most frequently reported opinions of the parents in regard to their children with ASD's emotional reactions in feelings of sadness was parents's description that children with ASD expressed their sadness mostly by crying. This result has been noteworthy as the ages of the participating children varied between 5 and 12. Even though feeling sad is clearly expected when a child faces a failure in obtaining a desired thing in this age group, expressing one's sadness mostly by crying in middle childhood indicates emotion regulation difficulties (ref). Parents' opinions yielded that the emotion regulation problems of children with ASD can be observed in relation to happiness as well. Majority of the parents stated that their children express their happiness with extremely excited behaviors or with strong physical emotional behaviors such as hugging and kissing.

The participating parents addressed that their children with ASD recognize their emotions while interacting with them and asking for the reasons behind their feelings. The authors of this study believe that this is one of the most significant information provided by the participating parents. A large number of studies showed that children with ASD display significant difficulties in understanding emotions, thoughts and intentions of others (Baron-Cohen, 1991; Golan et al., 2006; Golan et al., 2015; Johnson et al., 2009; Rieffe et al., 2000; Rutherford, Baron-Cohen, & Wheelwright, 2002). The fact that the majority of the participating parents consistently reported that they strongly believe that their children understand their sadness and happiness brings a new dimension to the discussion about the difficulties of children with ASD in understanding other's emotions. Within the scope of this study, we have learned that children with ASD are sensitive to the basic emotional changes of their parents with whom they interact daily

The information sources of this qualitative study are limited with the participating parents' opinions. Furthermore the researchers were not able to observe the children's emotional reactions in their natural settings. Thus, future studies may examine and compare information gathered through daily observations in children's natural environments. Future research would also control participating children's ASD levels and their cognitive skills because the differences in children ASD's cognitive levels were significant in the current study.